

دوفصلنامه پژوهش در ادبیات کودک و نوجوان

شماره ۶، بهار و تابستان ۱۴۰۱

ISSN: ۲۳۸۴-۲۷۸۳

- سبک‌شناسی شعر کودک با رویکرد بررسی ارکان جمله
- رابطه طبیعت و انسان در شعر کودک با تکیه بر اشعار کردی
- گروفالو، از قصه تا درام بررسی ساختار روایی داستان مصور و فیلم انیمیشن «گروفالو» اثر جولیا دونالدسون همراه با ارائه طرحی پیشنهادی برای تبدیل آن به نمایشنامه
- نقد و بررسی مفاهیم ایدئولوژیک در انیمیشن کورالاین: آشکارسازی زمینه‌های سیاسی با استفاده از تئوری شالوده‌افکنی
- نقش درست‌گویی قصه در جذب مخاطبان کودک و نوجوان
- بررسی «عنوان» در داستان‌های فلسفه برای کودکان با تکیه بر نقش عوامل برون‌متنی
- بررسی فرانتش‌های شش‌گانه هلیدی در ترانه‌بازی «اشتر به چراس»
- بررسی نشریات کودک و نوجوان در دهه هفتاد شمسی
- بررسی و تحلیل آثار داستانی کودک و نوجوان احمد اکبرپور از منظر عناصر داستان
- تأملی در داستان بلند «فرشته‌ها از کجا می‌آیند؟»
- ترجمه مفاهیم فرهنگی و بوم‌شناختی در آثار شل سیلورستاین با تکیه بر چهارچوب نظری آیویر و پیتیر نیومارک
- خوانش هفت‌خان و هفت‌رزم بر اساس نظریه اقتباس لیندا هاچن

دوفصلنامه پژوهش در ادبیات کودک و نوجوان

شماره ۶، بهار و تابستان ۱۴۰۱

ISSN: 2783-2384

Journal of Research in Children's Literature in Iran

Number 6, Spring & Summer 2022

ISSN: 2783-2384

- Analyzing "title" in philosophical stories for children considering the role of extra-textual factors
- Investigating the six trans elements of Holiday in song playing of "Oshor be charast (the camel has gone grazing)"
- Scrutinizing the journals of children and adolescents in Iran (1990-2000)
- Analyzing Ahmad Akbarpour's children fiction works from the viewpoint of story elements
- A reflection on the long story of "Where do angels come from?"
- Translation of eco-cultural concepts in Shel Silverstein's works based on the theoretical frameworks of Ivir and Newmark
- The recitation of Haft Khan and Haft Razm by Zohreh Parirokh and Nilufar Mir Mohammadi, based on the adaptation theory of Linda Hatcher
- The stylistics of children's poetry with the approach of considering the elements of the sentence
- The relationship between nature and man in children's poetry based on the Kurdish poems
- The Gruffalo, from story to drama Scrutinizing the narrative structure of the pictorial story and animation movie of "The Gruffalo" by Julia Donaldson With presenting a suggested plan for turning it into a drama
- Review of ideological concepts in Coraline animation: Revealing political contexts using foundational theory
- The role of correct storytelling in attracting children and adolescents audience

ترجمه مفاهیم فرهنگی و بوم‌شناختی در آثار شل سیلورستاین با تکیه بر چهارچوب نظری آیویر و پیتر نیومارک

مجید فتاحی پور^۱ و لیلا مظهری آزاد^۲

۱. استادیار و عضو هیات علمی دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد پرند، پرند، ایران
۲. کارشناسی ارشد مترجمی زبان انگلیسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد پرند، پرند، ایران

چکیده

امروزه مفاهیم مورد نیاز کودکان و نوجوانان به‌طور غیرمستقیم در قالب‌های ادبی در اختیار این گروه قرار گرفته است. بسیاری از این آثار به صورت ترجمه ارائه شده که در میان آن‌ها، آثار آمیخته به طنازی، همچون آثار شل سیلورستاین جایگاهی ویژه دارند. رضی هیرمندی یکی از مترجمان به‌نام و پرکار در حوزه ادبیات کودک و نوجوان است که بر ترجمه آثار سیلورستاین تمرکز ویژه‌ای داشته است. در این پژوهش، از طبقه‌بندی مفاهیم فرهنگی نیومارک (۱۹۸۸) و همچنین مدل ترجمه عناصر فرهنگی آیویر (۱۹۸۷) به عنوان الگوی بررسی ترجمه‌های هیرمندی از دو اثر سیلورستاین به شیوه توصیفی-تحلیلی، استفاده شده است. بررسی آمار توصیفی داده‌ها نشان می‌دهد که مترجم از وام‌گیری به عنوان راهبرد ترجمه بیشترین بهره را برده است و ترجمه تحت الفظی و جایگزینی در رده‌های بعدی قرار می‌گیرند و در پایان، تحلیلی در این باب ارائه شده است.

واژه‌های کلیدی: ادبیات کودک، الگوی ترجمه، سیلورستاین، رضی هیرمندی، آیویر، نیومارک.

مقدمه

درک ادبیات و لذت از زیبایی‌های آن به بزرگسالان منحصر نمی‌شود، بلکه کودکان نیز در استفاده از ادبیات ویژه گروه سنی خود از آن بهره می‌برند. برقراری ارتباط درست کودک با مقوله ادبیات سبب می‌شود تا لذت از متن در عمق وجود او راه یافته و خلاقیت‌های ذهنی‌اش بارور شود. صاحب‌نظران تئوری‌های متفاوتی نسبت به مقوله ادبیات کودک دارند؛ گروهی آن را ابزار آموزش جنبه‌های اخلاقی و تربیتی دانسته‌اند (لمپ، ۱۹۷۰: ۶۸۵). عده‌ای از مدافعان ادبیات کودک ارزش‌های فرهنگی و بوم‌شناختی و هنری را به آن افزوده‌اند (کولی، ۱۹۸۷: ۲۷). این صاحب‌نظران، تا آن‌جا پیشرفته‌اند که حتی ادبیات کودک را ابزار ارتقاء سطح سواد سمعی و بصری کودکان و نوجوانان معرفی کرده‌اند (میلر، ۱۹۹۸: ۳۲). گروهی نیز به ادبیات کودک از منظر زبان‌شناسی نگاه کرده و آن را شکل خیالی زندگی و ایجاد تفکر و تأمل تازه، در فرم و ساختارهای زبانی دانسته‌اند (هاک، ۱۹۹۷: ۵).

اهمیت شناخت فرهنگ در ترجمه در پژوهش‌های بومی مورد اشاره قرار گرفته است (صابونچی، ۱۳۹۴). ترجمه آثار ادبیات کودک به این مقوله بی‌ارتباط نیست و برخلاف تصور عامه، نگارش یا ترجمه آن لزوماً آسان‌تر از ادبیات بزرگسال نیست. این توجه در ایران، در دوران مشروطه با ترجمه داستان‌های ژول ورن و دانیل دفو آغاز شد. آثار ترجمه شده در این دوران را می‌توان به چند

گروه بخش کرد: نخست، داستان‌های مناسب بزرگسال که در میان کودکان نیز مخاطبانی یافتند، مثل ژیل بلاس و حاجی بابای اصفهانی. سپس، کتاب‌هایی مانند خرنامه که برای نوجوانان نوشته شده بود اما پس از ترجمه برای مخاطب بزرگسال برگزیده شد. همچنین، آثاری از ادبیات سنتی غرب مانند حکایت‌های از لافونتن که با انگیزه‌های آموزشی ترجمه شدند. و البته، کتاب‌های علمی-ادبی یا علمی-آموزشی مثل چرا به این جهت و غریب زمین و عجایب آسمان ترجمه محمد علی فروغی و نظایر آن که در شناساندن دستاوردهای علمی غرب به نسل جوان سهم مهمی داشتند. ترجمه در ادبیات کودکان سال‌های ۱۳۴۰-۱۳۵۷ در سنجش با دوره‌های پیشین، دوره بالندگی ترجمه متن‌های ادبی برای کودکان و نوجوانان ایران است. در این سال‌ها ادبیات ترجمه برای کودکان و نوجوانان ساختار و زبانی استوار پیدا کرد و شمار کتاب‌های ترجمه رشد چشمگیری یافت و البته استواری و پختگی ترجمه برای این گروه سنی، برآمده از جریان عمومی‌تر ترجمه در ایران بود. نهادهای ادبیات کودکان در این دوره به دو علت به آثار ترجمه توجه می‌کردند: اول اینکه آثار ترجمه شده روزنه‌ای برای آشنایی کودکان ایرانی با دیگر فرهنگ‌ها و مردم جهان بود، و دوم اینکه نگره صلح و هم‌زیستی جهانی که به ویژه در گستره‌های نظری ادبیات کودکان این دوره راه یافته بود، بهترین راه تحقق خود را در ادبیات ترجمه جست‌وجو می‌کرد. به عبارت دیگر، بومی‌سازی صورت می‌گرفت، چرا که بومی‌کردن نوعی اقتباس برای همسان کردن متن ترجمه شده با فرهنگ و ارزش زبان مقصد است. دو دیدگاه مهم در مورد بومی‌کردن در این دوره وجود داشت. عده‌ای بومی‌کردن را برای آثار ترجمه شده ضروری می‌دانستند و عده‌ای بومی‌کردن را کاری بی‌بهره می‌دانستند. در حال حاضر نیز، با تکیه بر رویکردهای مختلف بحث بومی‌سازی ترجمه در اولویت کار مترجمان قرار دارد که نمود عینی‌اش را بایست از طریق راهبردهای ترجمه بررسی کرد.

جایگاه ترجمه در ادبیات کودک

آنچه به عنوان ترجمه وارد حوزه ادبیات کودک از فرهنگی به فرهنگ دیگر می‌شود بایستی نشانی از دغدغه‌های زیر داشته باشد. به عبارت دیگر، ترجمه متون برای کودکان از دو منظر قابل بحث است: نخست اینکه چه متنی و چگونه ترجمه می‌شود، و دوم اینکه مخاطب ترجمه چه کسانی و با چه موقعیتی هستند. آیا مخاطب ما افرادی هستند که در آینده کتاب را خواهند خواند. کودکانی که این کتاب را می‌خوانند چه نوع ادراکی از آن خواهند داشت؟ قطعاً در ترجمه متون کودک و نوجوان اولویت به این گروه داده می‌شود زیرا کتاب برای کودک نوشته شده است که در جریان خواندن فعال و آگاه است. ترویج ترجمه در حوزه ادبیات کودک و نوجوان کشور ایران بستر مطالعاتی را در حوزه ترجمه عناصر فرهنگی و بوم‌شناختی فراهم آورده است. بیشترین تأثیر ترجمه، آشنایی با فرهنگ ملل دیگر است. مادامی که این آشنایی سبب ایجاد شک فرهنگی و احیاناً دنباله‌روی ناآگاهانه در میان کودکان مستعد نشود، می‌تواند بسیار مفید و دلپذیر باشد. شاید به همین دلیل است که ترجمه‌های خوب همیشه میان کودکان محبوبیت خود را داشته و دارند. با وجود اینکه ترجمه یکی از شیوه‌های معتبر شناخت و ارتباط بین کودکان در کل جهان محسوب می‌شود، ترجمه ادبیات کودک به عنوان یک حوزه مطالعه هنوز اغلب به حاشیه رانده شده است و مترجمان آثار ادبیات کودک به ندرت آن‌گونه که درخورشان است مورد تقدیر و توجه قرار گرفته‌اند. اما در سال‌های اخیر با انتشار چندین اثر مهم در این حیطه از جمله مونوگراف‌های زوهره شویت (۱۹۸۶ با چاپ مجدد در ۲۰۰۹) و اوپتنن (۲۰۰۰) و همچنین چندین مجلد ویرایش شده توسط لاتی (۲۰۰۶) و ون کویلی و ورشورن (۲۰۰۶)، ترجمه ادبیات کودک در حال دستیابی به جایگاه آکادمیک خود است (گیلیان لاتی، ۲۰۱۰: ۲۴۱).

مترجمان در ترجمه آثار کودک با مسائل متعددی روبرو هستند. تعداد زیادی از این مسائل همچون تفاوت‌های فرهنگی و زبانی بر درک خواندن کودکان و نوجوانان تأثیر معناداری می‌گذارد. برای نمونه ماهیت موسیقایی عبارات، نشانه‌ای از خلاقیت زبانی در ادبیات است که باید به‌درستی منتقل شود (بلاند، ۲۰۱۳: ۸) و توجه به این امر در حوزه مطالعات ترجمه قرار می‌گیرد.

از طرفی، چون انسان‌ها همیشه به‌دنبال برقراری ارتباط با همدیگر هستند لازم است زبان همدیگر را بفهمند. در نتیجه ترجمه یک فعالیت مهم و ضروری در این راستا محسوب می‌شود. آشکار است که کودکان ایرانی بایست با مطالعه آثار سایر کشورها با فرهنگ‌های دیگر آشنا شده و به بلوغ بیشتری برسند. بنابراین ترجمه کتاب‌های خارجی کودکان یکی از مهم‌ترین فعالیت‌ها در

زمینه ارتقای بعد ادبی کودکان در ایران محسوب می‌شود. علی‌رغم ترجمه تعداد زیادی از کتاب‌های کودک در سال‌های گذشته، هنوز مترجمان این حوزه با مشکلات زیادی دست و پنجه نرم می‌کنند، زیرا در بعد پژوهشگری مهارت لازم را کسب نکرده‌اند تا زمینه‌های زمانی و زبانی اثر اصلی را، به تعبیر فتاحی پور و طباطبایی (۱۳۹۴)، در جایی که گزینش‌گری در ترجمه لازم است، حفظ و صیانت کنند.

طبقه‌بندی مفاهیم فرهنگی از منظر نیومارک و آیویر

مفاهیم فرهنگی عناصری هستند که بر باورهای محلی و دینی، لباس بومی و غذای خاصی از مردم یک منطقه جغرافیایی و بوم‌شناختی خاص دلالت دارد. مفاهیم فرهنگی با یک فرهنگ خاص مرتبط بوده و به هویت‌های فرهنگی و بوم‌شناختی اشاره می‌کنند که فاقد معادل مستقیم در فرهنگ دیگر هستند. این رده شامل ارجاعات به تاریخ، هویت‌ها یا اشکال مختلف هنر در یک فرهنگ است (شش‌نوی و دیداری، ۲۰۱۴ ص ۸۷). کاملاً روشن است که هر زبانی با توجه به تعداد بی‌شمار فرهنگ‌ها و شیوه معنابخشی خاص براساس مفاهیم خاص خود توصیف می‌شود. به گفته نیومارک (۱۹۸۸) بعضی از واژگان به عنوان واژگان جهانی (مانند آینه یا صندلی) در نظر گرفته می‌شوند. این واژگان در همه‌جای جهان مشابه است. در مقابل، بعضی از واژگان معرف مفهومی هستند که به‌طور کامل در فرهنگ هدف ناشناخته است. هر جامعه زبانی براساس مجموعه‌ای خاص از عادت‌ها، باورها، قضاوت‌ها توصیف می‌شود که با موارد مرتبط در جوامع دیگر تفاوت فاحشی دارند. با توجه به اینکه فرهنگ تعیین‌کننده همه چیز است، این امر مخصوصاً در زمینه یادگیری ترجمه زبان چالش برانگیز است (آلوارز و ویدل، ۱۹۹۶: ۲۷).

کارکرد و معنای غیرمستقیم مفاهیم دارای بار فرهنگی در متن مبدأ ممکن است باعث ایجاد مشکلاتی شود، زیرا انتقال آن‌ها به زبان مقصد بسیار چالش برانگیز است. این مسأله اساساً به دلیل عدم وجود مفهوم مورد ارجاع یا جایگاه بین متنی متفاوت آن در نظام فرهنگی خوانندگان متن مقصد اتفاق می‌افتد (همان). در زمینه مطالعات ترجمه، مفاهیم فرهنگی، مفاهیم مختص فرهنگی با مفاهیم محدودشده به‌وسیله فرهنگ همگی به یک واقعیت اشاره دارند و معرف ابعاد متفاوت زندگی هستند. این واژه‌ها در ترجمه‌های هیرمندی دیده می‌شوند. در این میان ترجمه برخی موارد این گروه دشوار نیست. برای مثال، شب یلدا را در نظر بگیرید که یکی از معروف‌ترین آیین‌ها در ایران است و با طولانی‌ترین شب سال مرتبط است. کشورهای دیگر که در آن‌ها زبان فارسی هم به عنوان زبان رسمی یا منطقه‌ای رایج است (برای مثال، افغانستان و پاکستان) نیز این شب را جشن می‌گیرند. در نتیجه، به علت وجود هم‌پوشانی فرهنگی، ترجمه این مفهوم آسان‌تر است. در مقابل عدم وجود هم‌پوشانی فرهنگی باعث می‌شود تا ترجمه با چالش بیشتری مواجه شود. این امر برای بعضی از عبارات یا کلمات خاص صادق است. برای مثال کلمه «شیطون» را در نظر بگیرید که اکثراً برای اشاره به یک بچه شلوغ استفاده می‌شود، اما ترجمه تحت‌اللفظی آن ممکن است معنای آن را تغییر دهد. هیرمندی از این نوع واژه‌ها به وفور استفاده کرده است برای مثال واژه (Old jack) را شیطونک ترجمه کرده و رقص جورواجور ترجمه‌ای از (Funky chicken) است که تحت‌اللفظی نیست.

بسیاری از محققان ترجمه، همچون مونا باکر، قبل از پیتر نیومارک طبقه‌بندی نخستینی از مفاهیم فرهنگی را ارائه داده بود. باکر دو نوع مفهوم فرهنگی را معرفی می‌کند: محسوس و انتزاعی (باکر، ۲۰۱۱: ۳۸). نیومارک نیز الگوی ملموس موضوعی را ارائه داده است؛ او واژگان فرهنگی و بوم‌شناختی را به پنج گروه زیر طبقه‌بندی می‌کند: واژگان زیست‌محیطی، فرهنگ مادی، فرهنگ اجتماعی، سازمان‌ها، اشارات و عادت‌ها. واژگان زیست‌محیطی (مانند حیوانات، بیابان، بادهای محلی) که به عنوان ویژگی‌های جغرافیایی محسوب می‌شوند. واژگانی که معرف این ویژگی‌ها هستند را می‌توان به‌طور معمول از سایر واژگان فرهنگی متمایز کرد و در حالت معمولی انتقال داد، و این‌ها معمولاً مفاهیم غیرفرهنگی هستند (برای مثال، نام‌های شهرها و کشورها مانند شیراز، رشت، بوستون و هالیوود). فرهنگ مادی با مفاهیمی مانند معماری، لباس، جشن‌ها، خانه‌ها و سایر آیتم‌های ساخته‌انسان مرتبط است. از طرفی مترجم باید چالش معنایی و ضمنی ترجمه را از هم متمایز کند. در واقع از آن‌جایی که در اکثر موارد هر واژه دارای

ترجمه تقریبی یک به یک است هیچ مشکلی در ترجمه ایجاد نخواهد شد. به طریق اولی، نیومارک (۱۹۸۸) مفهوم «واژه فرهنگی» را معرفی می‌کند که احتمال فهم آن توسط خواننده وجود ندارد. راهبردهای ترجمه مرتبط با این نوع مفهوم به نوع خاص متن، نیازهای مخاطبین، مشتری و اهمیت واژه فرهنگی در متن بستگی دارد. علاوه بر این، واژه‌ها را به‌عنوان مفاهیم فرهنگی می‌توان به دو گروه تقسیم کرد: نخست اسامی خاص که شامل نام‌های مرسوم هستند. این نام‌ها فاقد معنی هستند و اسم‌هایی که دارای بارمعنایی تاریخی و مذهبی هستند و دارای ارتباطات فرهنگی کامل هستند. دوم عبارات معمول که با اشیاء، موجودیت‌ها، عادات و ایده‌های مختلف مرتبط هستند و به یک فرهنگ محدود می‌شود و نمی‌توان در حیطه اسامی خاص (مانند اینچ، دلار، گوشت گاو) قرار گیرند (ایکسلا، ۱۹۹۶). وی همچنین در سال ۲۰۱۳ و ۲۰۰۶ نیز در این مقوله پژوهش کرده است. دیدگاه پیشرو در این زمینه، طبقه‌بندی منسجمی از مفاهیم فرهنگی را ارائه می‌دهد و تأکید می‌کند که مفاهیم فرهنگی در متون مبدأ می‌تواند شامل سه بعد اساسی باشد. اطلاعات مختص فرهنگ که با اطلاعات واقعی نمایش داده شده در متن مبدأ مرتبط است. این اطلاعات ناآشنا، غیر قابل فهم، غیرمعمول و نامرتب می‌باشد. از دیدگاه دانش جهانی، این اطلاعات فرض می‌شود در یک فرهنگ خاص بین مخاطبین خاص و در زمان خاصی قرار دارد. ایدئولوژی مختص فرهنگ که با ارزش‌ها، قضاوت‌ها، ادراکات یا منافع منعکس شده در متن مبدأ مرتبط است و با فرهنگی خاص در ارتباط است و شیوه ارائه‌ای که ویژه موضوعات فرهنگی است (ونورینن، ۱۹۹۹: ۵۸). در ایران نیز پژوهش‌های متعددی در این زمینه با جفت زبانی انگلیسی-فارسی وجود دارد (صفالو و دیگران، ۱۳۹۹). همچنین در جفت زبانی فارسی-فرانسوی، طباطبایی و اشراقی (۱۴۰۰) در یک بررسی ترجمه مقوله‌های فرهنگی بر مبنای چارچوب نیومارک ادعا کرده‌اند که در ترجمه اصطلاحات و عناصر فرهنگی پیکره ایشان که از فارسی به زبان فرانسه ترجمه شده، مترجم بیشتر از روش‌های کاهش، بسط و معادل توصیفی بهره برده تا منظور خود را به مخاطب فرانسه زبان برساند که این خود نشان از ترجمه‌ای مخاطب‌محور و یا مقصدگرا علی‌رغم تلاش برای وفاداری به فرهنگ و متن مبدأ دارد.

دیدگاهی که بیش از بقیه تقسیم‌بندی‌های یادشده، متناسب و مکمل دیدگاه نیومارک به نظر می‌رسد، دیدگاه آیویر (۱۹۸۷) است که به ترجمه طبیعی اعتقاد دارد به این معنا که ترجمه را در اصل ترجمه فرهنگ، و نه زبان می‌داند. آیویر هفت راهبرد را برای ترجمه‌کردن عناصر خاص فرهنگی با عنوانین: وام‌گیری، ترجمه تحت‌اللفظی، توصیف، اضافه، جایگزینی، حذف و خلق واژگان پیشنهاد داده است که نمونه‌های آن در ترجمه هیرمندی ارائه می‌شود.

نیک می‌دانیم ترجمه هم ممکن است به عنوان یک متن دست‌کاری شده از نظر فرهنگی، بوم‌شناختی و هویتی از زبان مبدأ برای اهداف سیاسی و تجاری ویژه‌ای در فرهنگ مقصد استفاده شود و یا با هدفی امروزی و برعکس سیاسی‌کاری‌های غیرمعمول، دستاوردی در جهت کشف یا بالابردن آگاهی از یک فرهنگ تازه یا متفاوت باشد. با این مفروض مبرهن و با توجه به اهمیت ترجمه ادبیات کودک، نویسنده قصد دارد راهبردهای ترجمه به‌کارگرفته توسط رضی هیرمندی در ترجمه مفاهیم فرهنگی در آثار سیلورستاین را مورد بررسی قرار دهد. از آنجا که نظریات پیتر نیومارک بیش از دیگر نظریه‌پردازان ترجمه‌شناسی بر اهمیت شناخت مقوله‌های فرهنگی بر میزان موفقیت یک اثر ترجمه شده معطوف است، و نیز رضی هیرمندی مترجم صاحب‌سبک معاصر ماست، با طرح سوال زیر به بررسی دو ترجمه از ترجمه‌های او آثار سیلورستاین که محبوبیت زیادی در ایران پیدا کرده‌اند، پرداخته‌ایم.

سؤال و روش‌شناسی پژوهش

با توجه به هدف این تحقیق، سؤال‌های پژوهشی زیر مطرح شد:

۱. در آثار سیلورستاین، کدامیک از مفاهیم فرهنگی و بوم‌شناختی بنابر چارچوب نیومارک (۱۹۸۸) بیشتر مورد توجه بوده‌اند؟
۲. بر مبنای مدل آیویر (۱۹۸۷)، رضی هیرمندی (در ترجمه آثار سیلورستاین که برای این پژوهش در نظر گرفته شده‌اند) در انتقال مفاهیم و عناصر فرهنگی و بوم‌شناختی ادبیات کودک از انگلیسی به فارسی از چه راهبردهایی بیشتر بهره برده است؟

در باقی این بخش، به توضیح پیکره پژوهش و مراحل انجام و سامان این سوالات پرداخته می‌شود و در بخش بعد، نتایج ابتدا به صورت توصیفی و سپس به شکل تحلیلی ارائه می‌شود.

پیکره پژوهش به دلایلی که شرح آن می‌آید انتخاب شده است. از میان بیش از یک صد اثری که رضی هیرمندی از سیلورستاین در قالب‌های داستان و شعر ترجمه کرده است، سه اثر مجموعه شعر به عنوان‌های «چراغی زیر شیروانی»، «آنجا که پیاده‌رو پایان می‌یابد» و «سقوط به بالا» وجود دارد که دو مجموعه آخر به عنوان پیکره این تحقیق انتخاب شده است تا بدین نحو بررسی ترجمه آن‌ها نمایانگر جزئی از کل جمعیت آثار ترجمه شده ایشان از سیلورستاین لاقل در حوزه مجموعه شعری باشد. شناخته شده بودن این کتاب‌ها و ترجمه آن‌ها به زبان‌های گوناگون از جمله فارسی، توسط رضی هیرمندی به عنوان یک مترجم حاذق، دلیل دیگری برای انتخاب این دو اثر در این پژوهش است. مطالعه حاضر از یک طرح توصیفی مبتنی بر این پیکره محدود استفاده می‌کند و مدعی تعمیم نتایج به ترجمه سایر آثار سیلورستاین نیست. از آنجایی که این تحقیق ماهیت توصیفی دارد، مراحل به ترتیب برای پژوهش انجام شده است که توضیحش با وجود روشن بودن، در اینجا ضروری است: در ابتدا دو کتاب اثر سیلورستاین که توسط رضی هیرمندی به فارسی ترجمه شده‌اند، به دلایلی که شرح آن رفت، انتخاب شدند. به دنبال آن، نسخه اصلی این دو کتاب همراه با ترجمه‌های فارسی آن‌ها مورد مطالعه قرار گرفته و به منظور شناسایی راهبردهای ترجمه مورد استفاده توسط مترجم مورد بررسی دقیق قرار گرفتند. در ابتدا، در زمینه عناصر فرهنگی، شناسایی و طبقه‌بندی مفاهیم فرهنگی در محتوای انتخاب شده لازم به نظر می‌رسید. به همین منظور، محقق از طبقه‌بندی نیومارک برای شناسایی مفاهیم فرهنگی استفاده کرد.

محتوای انتخاب شده مورد تجزیه و تحلیل و مفاهیم فرهنگی آن مورد شناسایی قرار گرفت. سپس راهبردهای مورد استفاده مترجم در آن‌ها شناسایی شد. این راهبردها عبارتند از: وام‌گیری، تعریف، ترجمه تحت اللفظی؛ جایگزینی؛ واژه‌سازی؛ اضافه کردن؛ و حذف. در نهایت، داده‌های جمع‌آوری شده از طریق انجام شمارش راهبردهای شناسایی شده و مقایسه هر مقوله مربوطه از این حیث، داده‌ها جهت پاسخگویی به سؤال تحقیق مورد توصیف، بررسی و در نهایت تحلیل قرار گرفت. همچنین، پیشگفتار مترجم که به عنوان منبع دیگری از داده‌ها تلقی می‌شود و جدای از آنالیز محقق، دارای اهمیت خاص است (ویلیامز و چسترمن، ۲۰۱۴)، مورد بررسی و تکیه قرار گرفت که اطمینان حاصل شود در هر دو کتاب ترجمه شده، در جایی که مترجم درباره الگو و روش ترجمه توضیحاتی داده با تشخیص اولیه پژوهشگر تناقض نداشته باشد.

توصیف نتایج

کارکرد الگوی نیومارک در ترجمه‌های هیرمندی

در ترجمه‌های هیرمندی از آثار سیلوراستین طبقه‌بندی نیومارک (۱۹۸۸) مبنای مفاهیم فرهنگی مبنا قرار گرفت. براساس این طبقه‌بندی مفاهیم فرهنگی و بوم‌شناختی زیر شناسایی شدند: واژگان زیست‌محیطی، فرهنگ مادی؛ فرهنگ اجتماعی؛ رسوم سازمانی و عادات که به تفصیل به نمونه‌های آن بر اساس تطابق با متن اصلی اشاره می‌کنیم:

جدول یک. نمونه واژه‌های واژگان زیست‌محیطی در ترجمه هیرمندی.

واژه مبدا	جمله بستر	ترجمه
Bituminous	The hard coal's called bituminous.	زغال قیری
Anthracite	Or is that anthracite?	آنتراسیت
Stalactites	Stalactites grow down from caves.	استالاکتیت
Stalagmites	Or do I mean stalagmites?	استالاگمیت
Nimbus	Those fluffy clouds are nimbus-	ابرهای کرک

محیط زیست، شامل ویژگی‌های جغرافیایی و زیست‌محیطی است که می‌توانند به‌طور طبیعی از دیگر شرایط فرهنگی متمایز باشند، زیرا معمولاً به خودی خود واجد ارزش هستند و به اهمیت کشور مبدا و همچنین درجه و خاصیت آن بستگی دارند (نیومارک، ۱۹۸۸ ص ۹۶). در ترجمه با توجه به ویژگی‌های جغرافیایی به‌طور معمول مقداری از ویژگی فرهنگی و بوم‌شناختی نیز، در صورت لزوم در متون، آزاد است. در جدول یک مشاهده می‌شود که مترجم مورد این مطالعه از این راهبرد بهره برده است. در جدول دو مشاهده می‌شود که نمونه‌هایی از ترجمه فرهنگ مادی توسط مترجم آورده شده است یعنی ترجمه مفاهیمی مانند معماری، لباس، جشن‌ها، خانه‌ها، و سایر ساخته‌های دست انسان است.

جدول ۲. نمونه واژه‌های واژگان فرهنگ مادی در ترجمه هیرمندی.

واژه مبدا	جمله بستر	ترجمه
Twenty-five cents	Come see your life in my crystal glass-Twenty-five cents is all you pay.	سکه نافابل
Collard greens	Collard greens and stewed tomatoes.	خورشت کرفس
Lemon mousse	Chocolate milk and lemon mousse.	موس لیمویی

در ترجمه هیرمندی به نمونه‌هایی چند از فرهنگ اجتماعی، سازمان‌ها، آداب و تفکرات (اجتماعی، مذهبی، هنری) اشارات و عادات و فرهنگ اجتماعی اشاره می‌کنیم که در جدول ۳ نمونه‌هایی از هر کدام همراه با بستر و متن جمله واقع در آن آمده است.

جدول ۳. نمونه واژه‌های واژگان فرهنگ اجتماعی، سازمانی و عادات در ترجمه هیرمندی

زمینه	واژه هدف	جمله بستر	ترجمه
فرهنگ اجتماعی	O'DARE	Danny O'Dare, the dancin' bear	رقص ادر
	Funky chicken	He did a dance called the Funky Chicken	رقص جورواجور
رسوم سازمانی	Snow white	Snow White, Snow White, snow white-I've told you a million times tonight.	سفید برفی
	Friday	And that was Friday so I stayed.	جمعه روز کاری
عادات اشارات	Hip-Hooray	They all cheer Hip-Hooray	هورا
	Zap	Make me a sandwich...and Zap...she did	چشم به هم زدن

نمونه‌هایی از طبقه‌بندی نیومارک در ترجمه هیرمندی، به‌طور خلاصه ذکر گردید. تعداد کلی مفاهیم فرهنگی در ترجمه‌ها بر مبنای مدل نیومارک ۲۱۶ مورد است. نتایج حاکی از آن است که در ترجمه تحت اللفظی در فرهنگ اجتماعی و مادی کمترین تعداد و در فرهنگ واژگان مربوط به محیط زیست بیشترین است. حال آنکه، بیشترین تعداد مفاهیم فرهنگی شناسایی شده به فرهنگ مادی (۱۰۱) و بعد از آن فرهنگ اجتماعی (۴۴) و واژگان زیست‌محیطی (۴۱) تعلق دارد. رسوم سازمان (۲۴) و عادات و اشارات (۶) در رده‌های بعدی قرار می‌گیرند.

کارکرد راهبردهای آیویر در ترجمه‌های هیرمندی

حال که به بخش بندی لغات بر اساس نظریه نیومارک پرداختیم، راهبردهای کلی‌تر ترجمه در این قسمت بررسی می‌شود. در جدول شماره ۴ تقسیم‌بندی نمونه‌هایی از راهبرد ترجمه بر مبنای مدل آیویر آورده شده است. نمونه‌های حذف و اضافه در نخستین ردیف به این معناست که در ترجمه افزایش یا کاهش متفاوت با اصل رخ می‌دهد. دو مثال از این نوع ارائه شده است که یکی حذف و دومی همان اضافه است. ترجمه نمونه‌های ترجمه تحت اللفظی، ردیف دوم جدول است، که سه نمونه از آن آورده شده است.

ترجمه تحت اللفظی یا ترجمه کلمه به کلمه یکی از روش‌های ترجمه است که در آن تمرکز بر روی ساختار قالبی متن مبدأ می‌باشد. و ترتیب واژه‌ها از ترتیبشان در متن مبدأ پیروی می‌کنند. در این نوع ترجمه، فهم اصطلاح در ترجمه ممکن است دشوار باشد و تفسیر و توضیح واژه‌ها می‌تواند به روشن کردن ترجمه کمک کند.

نمونه‌های وام‌گیری، ردیف سوم جدول مزبور را تشکیل می‌دهد. ردیف چهارم، نمونه‌ای از واژه‌سازی است که مترجم با استفاده از عناصر و ساخت‌های زبان مقصد، ترجمه نام‌ها را بومی‌سازی کرده و شکل می‌دهد. ردیف پنجم، نمونه توصیف است و وقتی به کار می‌رود که در فرهنگ دیگر معادل وجود دارد ولی در جای دیگر. در اینجا، وقتی در فرهنگ بیگانه روز دیگری تعطیل است، مترجم جمعه را با توصیف روز کاری ترجمه کرده است. نمونه‌های جایگزینی در ردیف ششم آورده شده است.

جدول ۴. کارکرد نمونه واژه‌هایی بر مبنای الگوی آیویر در ترجمه‌های رضی هیرمندی

ردیف	ترجمه بر مبنای الگوی آیویر	ترجمه	واژه مبدأ
۱	حذف و اضافه در ترجمه	رقص ادر	O'DARE
		رقص جورواجور	Funky chicken
۲	ترجمه تحت اللفظی	آنتراسیت	Anthracite
		استالاکتیت	Stalactites
		استالاکمیت	Stalagmites
۳	وام‌گیری	سفید برفی	Snow white
		پلنگ جگوار	Jaguar Cat
۴	واژه‌سازی	پلنگ	Cheetah
۵	توصیف	جمعه روز کاری	Friday
۶	جایگزینی	ضد بوی	Deodorant
		پول	Nickles

بررسی این ترجمه‌های هیرمندی نشان می‌دهد که بیشترین تعداد راهبرد استفاده شده وام‌گیری (۸۰) و سپس ترجمه تحت اللفظی (۴۳) و جایگزینی (۳۸) است. راهبردهای واژه‌سازی (۲۲)، اضافه (۱۷) و حذف (۱۰) در رده‌های بعدی قرار دارند و راهبرد تعریف (۶) دارای کمترین فراوانی است.

بحث و تحلیل نتایج

یکی از چالش‌های اصلی در زمینه ترجمه ادبیات کودک در ایران به این موضوع برمی‌گردد که اندک دانشجویانی از کارشناسی ارشد رشته‌های مطالعات ترجمه و زبان انگلیسی که پژوهش در حوزه ترجمه آثار ادبیات کودک را در دانشگاه انتخاب می‌کنند، هنوز شناخت کافی از میزان سختی و ویژه‌بودن این کار و لزوم داشتن دانش نو را ندارند. در مقابل، تعداد بسیار زیادی از مترجمان ادبیات کودک که پرکار هم‌سند، پژوهشگر در رشته ترجمه نبوده‌اند و بیشتر از مسیر علاقه و ذوق شخصی به این حوزه پر جاذبه وارد شده‌اند. به همین علت، امروزه ترجمه‌های ناقص آثار کودکان در فروشگاه‌های کتاب بسیار دیده می‌شود و بی‌خبری این دو گروه از هم، جای خالی دیدگاه پژوهشی در کنار حرفه‌ای‌گری را به ذهن متبادر می‌کند. دلیل کم‌بودن آگاهی، شاید این است که این رشته پژوهش ادبیات کودک نسبت به رشته‌های دیگر مجموعه ادبیات که خاصیت بینارشته‌ای با دانش زبان دارد، به‌تازگی به‌تصویب رسیده و غیر از چند دانشگاه معدود، هنوز در دانشگاه‌های کشور فراگیر نشده است تا این اثر به بازار کار برسد. در ترجمه کتاب‌های کودک اغلب ترجمه‌ها به‌طور کامل نمی‌توانند مفهوم متن اصلی در زبان مبدأ را انتقال دهند، زیرا این آثار

در آغاز توسط افراد دیگری با فرهنگ‌های مختلف نوشته شده و دیگران پس از گزینش، آن را ترجمه کرده‌اند (جلالی، ۱۳۹۵: ۴۶). از آنجا که ترجمه ادبیات کودکان کاری بسیار دشوار و ظریف است، مترجم نیازمند دانش جامع در ترجمه هنجارهای فرهنگی و بوم‌شناختی است تا ترجمه‌های مخاطب‌محور ارائه دهد. یافتن معادل مناسب در متن هدف، به منظور ارائه مفهوم دقیق و اثرگذار است.

آنچه در این مطالعه انجام شد می‌تواند نقطه آغازی برای پژوهش‌های همانند در روش‌های ترجمه ادبیات کودک قرار گیرد تا زوایای روشن و پنهان بسیار در طرح‌های توصیفی یا تحلیلی بررسی شود. کاربرد روش‌های کیفی مانند مصاحبه با مترجمان، کاربرد راهبردهای دیگر در ترجمه فرهنگی و ادبیات کودک و مقایسه آن‌ها با راهبردهای مورد استفاده در ادبیات بزرگسالان، از آن جمله است.

در پیشگفتار مترجم در هر دو ترجمه اشاره شده که تکیه مترجم بر ترجمه فرهنگی است و نه تحت‌اللفظی، که داده‌های تحقیق و مثال‌های منتخب تا حد زیادی این ادعای مترجم را تایید می‌کند. از نکاتی که شاید برای بهبود روش تحقیق و احیاناً معتبرتر کردن نتایج می‌توان ذکر کرد این است که علاوه بر بررسی پیشگفتار مترجم با مترجم مصاحبه‌ای ترتیب داده شود. در توجیه مصاحبه با مترجم؛ اولک (۲۰۱۳) استدلال می‌کند که تجزیه و تحلیل کیفی یا کمی ممکن است به نمونه‌های انتخاب شده به قیمت نادیده‌گرفتن موارد دیگر وزن بی‌مورد بدهد و بدین صورت اعتبار مطالعات را زیر سؤال ببرد. یکی از راه‌های بهبود روایی، استفاده از روش‌شناسی کمی و کیفی به صورت همسو است. مصاحبه با مترجم از آن جهت حائز اهمیت است که اطلاعات داده شده یا استخراج‌شده از وی محقق را قادر می‌سازد تا ببیند آیا مترجم نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها را تایید می‌کند و در غیر این صورت، حوزه‌های واگرایی کجاست و چه مسائل دیگری را می‌توان از آن مشاهده کرد. و چگونه می‌توان آن را توضیح داد.

نتیجه‌گیری

از تیتلر، که کتاب قرن هجدهمی درباره ترجمه را نوشته، نقل شده است که «در یک ترجمه خوب، زیبایی‌های متن اصلی چنان به زبان مقصد انتقال می‌یابد که خواننده ترجمه همچون خواننده متن اصلی، آن زیبایی‌ها را به‌وضوح درک و حس می‌کند» (نیومارک، ۱۳۷۰). با توجه به الگوی نیومارک، بیشترین تعداد مفاهیم فرهنگی و بوم‌شناختی به‌کارگرفته‌شده مفاهیم فرهنگ مادی و بعد از آن فرهنگ اجتماعی در این آثار شل سیلورستاین بوده‌اند که با ترجمه زیبا و استفاده راهبردهای به‌جا توسط رضی هیرمندی، نشان می‌دهد. در این میان، بر مبنای الگوی آیویر، پرکاربردترین راهبرد وام‌گیری بوده است و به دنبال آن ترجمه تحت‌اللفظی و جایگزینی قرار دارد. راهبردهای واژه‌سازی و اضافه در رده‌های بعدی قرار دارند. حذف و تعریف دارای کمترین استفاده هستند. کاملاً مشهود است که بین زبان‌ها تفاوت‌های فرهنگی وجود دارد و این ممکن است مشکلاتی را در فرایند ترجمه ایجاد کند. به عبارت دیگر، عناصر فرهنگی در زبان مبدأ ممکن است فاقد معادل در زبان مقصد باشد. حال آنکه وام‌گیری معمول‌ترین راهبردی است که مورد استفاده قرار گرفته است و این با مدل آیویر منطبق است. به اعتقاد آیویر راهبرد وام‌گیری نوعی راهبرد است که مترجمان به کرات از آن استفاده می‌کنند. این راهبرد شامل انتقال دقیق اطلاعات فرهنگی است اما استفاده از این راهبرد زمانی توجیه‌پذیر است که خواننده زبان مقصد واژه مورد نظر و معنای آن را تشخیص دهد. وام‌گیری اغلب همراه با تعریف آن و یا با جایگزینی در زبان هدف که دارای نزدیک‌ترین معنا است مورد استفاده قرار می‌گیرد. وی همچنین معتقد است وام‌گیری در زمانی که زبان هدف نسبت به اثرات خارجی دارای دیدی باز است راهبردی بهتر است و بنابراین مفهوم معادل در زمانی که ترجمه مفاهیم فرهنگی مد نظر است، بسیار چالش برانگیز می‌شود. از ویژگی‌های دیگر در زمینه ترجمه ادبیات کودک، محدودیت اساسی مرتبط با انتخاب واژگان به دلیل محدودیت دامنه لغات کودکان است. مترجم باید زبان کودک را به‌خوبی بشناسد و مسئولیت دارد، به منظور جلب توجه نظر مخاطب، با استفاده از واژگان محدود، ترجمه‌های روان را خلق کند. با توجه به مشکلات ذکر شده، باید اشاره کرد که ترجمه تحت‌اللفظی در حوزه ادبیات کودک عملی نیست، زیرا این رویکرد باعث مخدوش شدن معنا می‌شود و کودکان نمی‌توانند منظور

مورد نظر نویسنده اصلی را درک کرده و این باعث کاهش علاقه کودک به داستان می‌شود. پاره‌ای اوقات مترجمان حاذق در زمینه آثار بزرگسال ممکن است در زمینه ترجمه ادبیات کودک موفق نباشند، زیرا این بخش از ترجمه مستلزم داشتن مهارت‌های تخصصی است که در ترجمانی چون رضی هیرمندی یافت می‌شود.

منابع

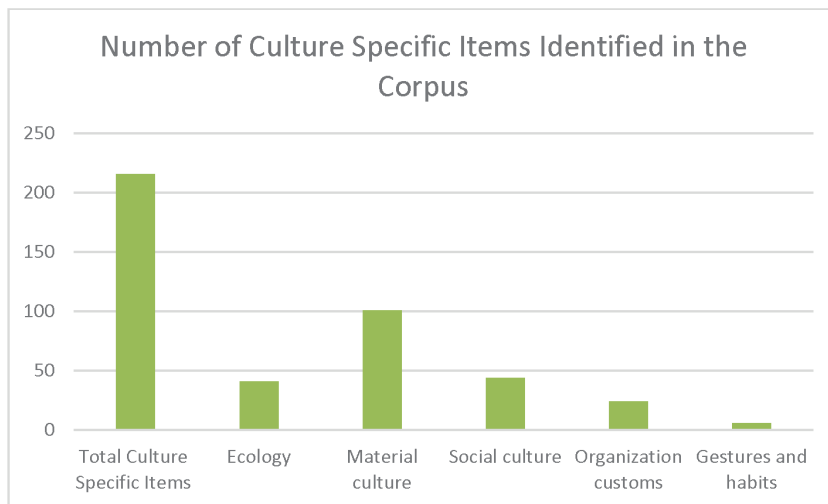
- جلالی، مریم (۱۳۹۵). شاخص‌های اقتباس در ادبیات کودک و نوجوان، تهران: انتشارات فرهنگی زنان ناشر.
- صابونچی، مهتاب (۱۳۹۴). اهمیت شناخت فرهنگ در ترجمه با استناد بر چند نمونه، پژوهش‌های زبان‌شناختی در زبان‌های خارجی، (۲)۵، ۳۳۳-۳۵۲.
- فتاحی پور، مجید؛ طباطبایی، صالح (۱۳۹۴) ترجمه گزینشگرانه شعر: شروط و دربایست‌ها. فصل‌نامه پژوهش‌های ادبی و بلاغی، ۳ (۱۲)، ۶۵-۵۲.
- طباطبایی، سارا؛ اشراقی، مهشاد (۱۴۰۰). بررسی ترجمه مقوله‌های فرهنگی در کتاب «شما که غریبه نیستید»، اثر هوشنگ مرادی کرمانی با تکیه بر چهارچوب نظری پیتر نیومارک. پژوهش‌های زبان و ترجمه فرانسه، ۳(۲).
- صفالو مداح، نیلوفر؛ فتاحی پور، مجید؛ اسلامی، راضیه (۱۳۹۹) بررسی راهبردهای ترجمه: نام‌های خاص در ترجمه سه کتاب کودک، مجله پژوهش در ادبیات کودک و نوجوان، (۱)۱، ۴۱-۵۲. magiran.com/p2154803
- نیومارک، پیتر. (۱۳۷۰). تاریخ اجمالی ترجمه در غرب. ترجمه نرگس سروش، مترجم، ۳، ۶۹-۷۰.
- Aixela, J. F. (1996). Culture-specific items in translation. In R. Alvarez & M. Carmen-Africa Vidal (Eds.), *Translation, power, subversion* (pp. 52-78). Clevedon: Multilingual Matters.
- Álvarez, M., & Vidal, C. (1996). *Translation, power, subversion*. Clevedon, United Kingdom: Multilingual Matters.
- Baker, C. (2011). *Foundations of bilingual education and bilingualism*. Townawanda, New York: Multilingual Matters Ltd.
- Bland, J. (2013). *Children's Literature and Learner Empowerment: Children and Teenagers in English Language Education*. A&C Black.
- Collie, J., and Slater, S. (1987). *Literature in the Language Classroom*. England: Cambridge University Press.
- Huck, Ch. (1997). *Children's literature in the elementary school*. 6th ed. Boston, MA: McGraw-Hill.
- Miller, Lynn. (1998). *Play as a route to literacy*. Blackwell Publishing.
- Newmark, P. (1988). *Approaches to translation*. Amsterdam: Andre Deutsh.
- Oittinen, R. (2000). *Translating for Children*. New York and London: Garland
- Olk, H. M. (2013). *Cultural references in translation: A framework for quantitative translation analysis*. Perspectives, 21(3), 344-357.
- Sarigul, E., & Ashton, S. (2005). Culture and English teaching: *Raising awareness*. *International INGED Conference*, (pp. 8-10). Ankara.
- Shavit, Z. (1986). *Poetics of children's literature*. Athens, Georgia: University of Georgia Press.
- Sheshnavi, M. S., & Deedari, R. (2014). Investigating translation strategies of culture-specific items. *Journal of language and Translation*, 85-94.
- Van Coillie, J., & Verschueren, W. P. (Eds). (2006). *Children's Literature in Translation: Challenges and strategies*. Manchester and Kinderhook: St. Jerome publishing
- Vuorinen, E. (1999). *Crossing cultural barriers in international news transmission: A translational approach*.

Katholieke Universiteit Leuven.

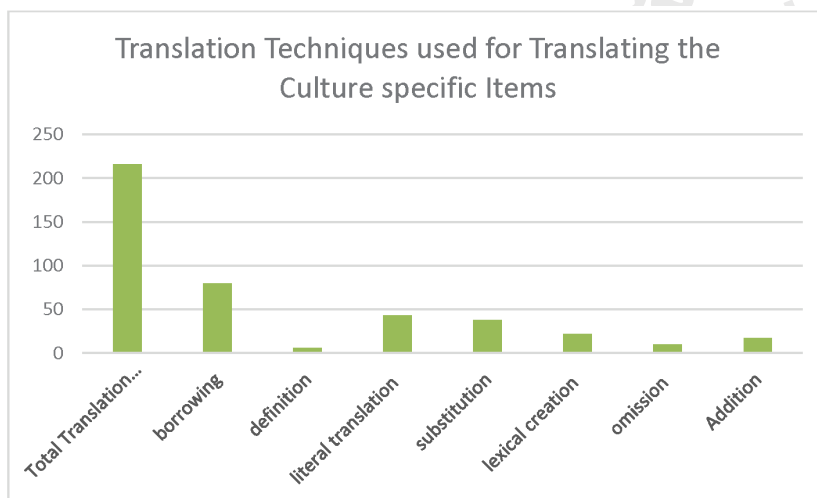
- Williams, J., & Chesterman, A. (2014). *The map: a beginner's guide to doing research in translation studies*. Routledge.

پیوست

شمای کلی مقایسه‌ای مقولات یا مفاهیم فرهنگی نیومارک (۱۹۸۸) و راهبردهای ترجمه آیویر (۱۹۸۷) که در پیکره پژوهش شناسایی شده‌اند.

شکل ۱. تعداد مفاهیم فرهنگی (نیومارک) شناسایی شده در پیکره

شکل ۲. تعداد راهبردهای استفاده‌شده (آیویر) برای ترجمه مفاهیم فرهنگی